

TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇLER VE SORUNLAR

Taylan AKKAYAN*

ÖZET

Bu makalenin adı "Türkiye'de İç Göçler ve Sorunlar"dır. Ancak göç fenomeni bölünmez bir bütün olduğundan kapsam biraz geniş tutulmuştur.

Çalışmada önce insanın hareketliliği, göç olgusunun ne denli eski olduğu, sosyal bilimlerin konuyu ele alış tarzı ve probleme bakışı anlatılmaktadır. İnsanlık tarihi kadar eski olan göç, sosyal bilimler içinde uzun zamandır değişik disiplinlerin ilgi konusudur. Ekonomistler, sosyologlar, demograflar, beşeri coğrafyacılara ve antropologlar konuyla ilgilenmektedir. Ancak göç, bu disiplinlerin birinci plandaki ilgi alanı değildir. Bu nedenle de başta teorik bakış açısı olmak üzere, ayrıntılı problem alanları, sorun olarak kabul edilen ortak noktalar yeterince gelişmemiştir.

Antropolojide göçle ilgilenme, bir hayli eski geçmişe sahiptir. Bu konuda ilk akla gelenler A.C. Haddon ve Numelin'dir. Her iki bilim adamı da kitle göçlerinden söz etmektedir. Park'la birlikte bu yaklaşım tarzı değişti. Fertlerin hareketlerini konu alan, onları kültür taşıyıcı olarak ön plana çıkaran çalışmalar yapılmaya başlandı. Ardından, antropolojide "ağ sistemi" kavramı gelişti ve bu yaklaşım göçe uygulandı. Bütün bu anlatılanlara rağmen, göç hala yeterince sistematik analizleri yapılan, kavramları netleşmiş, belli teorik yaklaşımların geliştiği bir ana konu başlığı görünümünde değildir. Fakat her gün biraz daha ön plana çıkmaktadır.

Göç araştırmalarında konu değişik şekillerde ele alınmaktadır. Göç edenlerin gittikleri toplumla olan ilişkilerini gözden geçiren çalışmalar ağırlıktadır. Göç eden grubun kendi aralarında oluşturdukları örgütleniş de diğer bir başlıktır. Göç edenlerin terk ettikleri toplumun bu yer değiştirme hareketinden etkilenişini konu alan çalışmalar ise sayıca hem daha az, hem de diğerlerine nazaran daha yenidir.

Makalede göçün tanımı, tipleri, seçici yönü ve göç edenlerin çeşitli özelliklerine değinilmektedir. İç göçlerin bütün içinde nereye oturduğu anlatılmaktadır. Tanımlara dikkat edilmediğinde ortaya çıkan kavram karışıklığına dikkat çekilmektedir. Konuyla ikinci planda ilgilenmenin doğal olarak göçle ilgili açıklamaları yetersiz kaldığı belirtilmektedir.

* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü, İstanbul.

Türkiye'de iç göç konusunda yaşananlar ilginçtir. İç göçler Osmanlı İmparatorluğu Döneminde de var olan bir olgudur. İkinci Dünya Harbi sonrasında Türkiye Siyasi Hayatı'nda yaşanan değişim rüzgarlarıyla, hızlanmıştır. Kırdan kente göç şeklinde 1950'lerde başlayan ve sürekli temposunu arttıran iç göçler halen sürmektedir. Türkiye'nin göçle ilgili gündeminin birinci maddesini bu göç tipi oluşturmaktadır.

Makalede; yapılmış araştırmaların ortaya koyduğu sonuçlara ve henüz dikkatlerin yeterince yoğunlaşmadığı noktalara da işaret edilmektedir.

Göç katılanların belirli demografik özellikleri vardır. Göç edenler yaş, cinsiyet, eğitim, meslek vb. nitelikleri açısından adeta bir seçilmişlik kimliğine sahiptirler. Geride kalanların demografik özellikleri ise bunlardan farklıdır.

Göç edenin seçiliş mekanizması ve sosyalizasyonu da üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur. Birçok araştırma göç edenlerin geriye dönmek istemediklerini göstermektedir. Göç edenin gittiği grupla tamamen aynılaşma süreci de dikkat çekicidir. Bu işleyişin oluşmasını veya süratlenmesini sağlayan bazı etkenler vardır. Eğitim, güçlü ekonomik olanaklar, geçerli bir meslek edinmek, mesken sahibi olmak, göç edilen yerden uzakta geçirilen süre, göç eden grubun ikinci veya üçüncü kuşağını oluşturmak, bu etkenlerden bazıları olarak listelenmektedir.

Göç edenin belirli bir ideolojisi vardır. Bu ideoloji, kişinin ne yaptığını, ne yapacağını belirler. Bu ideoloji içinde geride bıraktığı topluma karşı sorumluluklarını unutmaması da vardır. Bu sistem, göç edilen yöredeki akraba ve memleketliler tarafından sosyal kontrol mekanizmaları ile desteklenerek takip edilip, işletilmektedir.

Göç olayı bir kontinyumdur. Göç edenler zaman içinde paraları ve yeterince çevreleri olan bir kesim haline gelirler. Bunlar toplumu planlayan ve geleceği belirleyen insanlardır. Göç edenler, hem değişir ve hem de bağlantılı olduğu grupları değiştirirler. Göç edenlerin göçün kaynağı olan yöreyle (köyleriyle) temasları sürdükçe, burada da sosyal değişime ister istemez olur. Göç edenler de, göç ettikleri yörede benzer bir sosyalizasyondan geçerler. Bu işleyişte de pek çok kişinin katkısı vardır. Bunların bir kısmı göç edilen yörenin yerlileridir. Bir kısmı da göç eden gruptandır. Bu kanalın işletilmesi her iki grubun da geleceğinin garantisidir, refahlarının artması anlamına gelmektedir.

Makalede, daha sonra iç göçlerle ilgili bilginin ne tür çalışmalarda bulunduğuna yer verilmektedir. Doğrudan iç göçleri konu olarak planlanan araştırmaların azlığı vurgulanmaktadır. Bazı sorunlar olmakla birlikte içgöçlerle ilgili bilginin kentleşme ve geçeköndü çalışmalarında bulunduğu söylenmektedir. Türkiye'de iç göçlerle ilgili çalışmaların bir kısmı basılma olanağı bulamamıştır. Bunların da ihmal edilmemesi gerekliliği hatırlatılmaktadır.

Çeşitli araştırma sonuçları iç göçlerle ilgili bazı ortak bulgulara işaret etmektedir. Bunların bir kısmı göç edenlerin demografik özellikleridir. En fazla bu başlık altına giren özellikler hakkında ortak sonuca rastlansa da; zaman içindeki değişimlerin varlığı ve belli bir göç deneyiminden sonra bu özelliklerin çehre değiştirdiği de bir gerçektir. Yeterince ayrıntılı bilgi olmadığı zaman birçok özellik gözden kaçmaktadır. Bu noktaya ilgili çarpıcı örnekler, cinsiyet, yaş, medeni hal vb. seçilmiş başlıklarla örneklenerek açıklanmaktadır.

Gerçekten de bu özellikler işleyen sistemin görünmeyen temellerini oluşturmaktadır. Eğitim, meslek, hanedeki statü vb. diğer özellikler de işleyen sistem içinde özel bir konuma sahiptir. Göç olayının neredeyse yaşayan kültürün tüm öğeleriyle ilintili yönleri bulunmaktadır. Göçlerle ilgili derinlemesine yapılacak araştırmalar, teorik ve uygulamaya dayalı pek çok çarpıcı sonucu elde etmeye yardımcı olacaktır. Bunların ışığında oluşturulacak yaşamın iyileştirilmesi ve refahın artırılmasına yönelik projeler ise insanlık için mutluluk kaynağı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İç Göç.

INTERNAL MIGRATION AND PROBLEMS IN TURKEY

ABSTRACT

This article is entitled "Internal Migration and Problems in Turkey". However, the scope has been somewhat broadened due to the fact that the phenomenon of migration is an indivisible whole.

The issues of human activity, the duration of the fact of migration over centuries, the way social sciences approach the subject and view is as old as human history, have long been the subject of interest of various disciplines within social sciences. Economists, sociologists, demographers, anthropogeographers, and anthropologists are interested in this subject. However, migration is not their primary concern. Thus, a theoretical point of view, detailed problem areas, common points of interest viewed as problem have been sufficiently cultivated.

Interest in migration in anthropology dates back quite a long time in the past. The names that first come to mind are A.C. Haddon and Numelin. Both scientists mention mass migrations. This approach has been changed with the studies of Park. Studies that concentrate on individual activity and that emphasize the activity of individuals as transporters of culture have been initiated. Later, the concept of "network system" has been developed and applied to migration. In spite of all these developments migration does not appear to be a main category that is sufficiently systematically analyzed, clearly conceptualized and theoretically approached. Nevertheless, it is gradually emerging to the forefront from day to day.

The matter has been considered in various ways in migration researches. The studies that investigate the relationship of the migrants with the society they have migrated to are in the lead. Another headline is the organization formed within the members of the migrating group. Researchers that concentrate are both less numerous and relatively recent.

In this study the definition and types of migration, its selective aspects and various characteristics of migrants are mentioned. The placement of internal migrations within the whole has been attempted. It is noted that a concept confusion emerges when definitions are disregarded. It is determined that all statements concerning migration would naturally be insufficient if the subject is treated superficially.

The experiences in internal migration in Turkey are interesting. Internal migrations have existed starting from the period of the Ottoman Empire. They have gained momentum after the Second World War with the winds of change encountered in the Turkish political life.

Having started in the 1950s as migration from the rural areas towards the cities, internal migrations are still continuing at an increasing rate. This type of migration has become the first item in the Turkish agenda for migration.

In the study results obtained from previously conducted researches and points that have not yet attracted sufficient attention have been emphasized.

Migrants have certain demographic characteristics. They have almost a chosen identity in terms of age, gender, education, occupation and similar qualities. The ones that remain behind have much different demographic characteristics.

The mechanism of selection and socialization of the migrants are also important points of consideration. Many researches indicate that migrants do not desire to return. The process of complete identification of the migrant with the group joined is also significant. There are some factors that enable or speed up this process. Education, powerful economical opportunities, getting an acceptable job, acquiring a house, duration of time as a migrant, establishing the second or the third generation of the migrating group are listed as some of these factors.

The migrant has a specific ideology which determines what the individual does and will do. Within this ideology lie the unforgotten responsibilities felt towards the society that he has left behind. This system is followed and governed by relatives and fellow villagers left behind through the support of social control mechanisms.

The phenomenon of migration is a continuum. The migrants gradually evolve into a group of people with money and social status. These are the people that make plans for the society and form the future. The migrants both change themselves and alter the groups they are related to. As long as the

communication of the migrants continue with the villages they have left behind, a social change involuntarily occurs in these areas as well. The migrants themselves also undergo a similar socialization in the areas they have migrated to. Many people also partake of this process. Some of these are the natives of the localities that have received migration. Others are of the migrating group.

The functioning of the channel is the guarantee for both groups and indicates the expansion of their welfare.

Further on in the study the various kinds of researches that contain information regarding internal migration are listed. The fact that studies dealing directly with internal migration are few in number has been stressed. In spite of some of the problems, information regarding internal migration is to be found in researches about urbanization and shanty towns. Some studies about internal migration in Turkey have not had the opportunity to be published. It is reminded that these should not be neglected.

Several research results point to some common findings concerning internal migration. Some of these are demographic characteristics of the migrants. Although common results regarding characteristics under this heading have mostly been encountered, it is also a fact in time changes occur and these characteristics alter after a certain migration experience. When there is no sufficient detailed information, many traits evade the eye. Striking examples on this issue are exemplified under headings such as gender, age, marital status, etc.

In fact, these characteristics form the invisible foundation of the functioning system. Education, occupation, status at home, and similar qualities possess a special place in the functioning system. The phenomenon of migration has aspects relative to all elements of the living culture. All researches to be conducted thoroughly will enable to obtain many striking results both theoretical and practical. Projects to be developed in the light of these studies will be sources of happiness for humanity by improving life and increasing welfare.

Key Words: Turkey, Internal migration.

GİRİŞ

Bu makalenin başlığı Türkiye'de İç Göçler ve Sorunlar olmasına karşın, içeriği sanki biraz daha kapsamlı tutulmuştur. Kapsamı belirleyen nedenlerden biri, göç fenomeninin bölünmez bir bütün olmasıdır. Uygulamada bazı araştırma alanlarına ayrılma eğilimi varsa da, bu yaklaşım konuyu ele alınabilir hale getirmek ve anlaşılmasını kolaylaştırmak içindir. Varolan iç, dış, daimi, mevsimlik, zorunlu vb. göç tiplerine karşın göç fenomeni bir bütündür. Göç tiplerinin paylaştıkları, ortak oldukları pek çok özellik vardır.

Bir başka neden; editörün Türkiye'de İç Göçlerle ilgili çalışmaları betimsel olmaktan çok, irdeleyici bir yaklaşımla ele alma isteğini cevaplamaya çalışırken kendiliğinden oluşmuştur. Türkiye'de göçle ilgilenenler konuyla ilgili sınırı dar tutmuşlar, belli noktalarla ilgilenmişlerdir. Bu durum karşısında hiç olmazsa ilgilenilmesi gereken bazı konu başlıklarına dikkat çekme zorunluluğu doğmuştur. Bu da kapsamı genişletmiştir.

Diğer bir nokta, göçle ilgili antropolojik araştırmaların gelişiminden söz ederken, yakın disiplinlerde yapılanları göz ardı etmenin olanaksızlığıdır. Türkiye'de antropolojinin, akademik hayatta genç ve mensuplarının da sayıca az olması; göçle ilgili antropolojik çalışmaların sayısını sınırlamaktadır. Ayrıca gelişim çizgisini yeterince ortaya koymak için de yakın disiplinlerden söz etmek kaçınılmaz olmaktadır.

İşte bu ve benzeri nedenlerle çalışmanın kapsamı, adının anlattığından biraz daha geniş tutulduğu izlenimini vermektedir. Oysa bu durum zahiridir. Sanırım; başlık, kapsam ve sunulanlar yeterli ve yerindedir.

Çalışmada; önce insanın hareketliliği, göç olgusunun ne denli eski olduğu, sosyal bilimlerin konuyu ele alış tarzı ve probleme bakışı anlatılacaktır. Daha sonra göçün tanımı, tipleri, seçici yönü ve göç edenlerin çeşitli özelliklerine değinilerek, diğer alt başlıklara yer verilecektir. Anlatım sırasında yapılmış araştırmaların ortaya koyduğu durum ile henüz dikkatlerin yeterince yoğunlaşmadığı noktalara işaret edilecektir. Kuşkusuz gönderme yapılan kaynaklar ve konuyla ilgilenen kişiler bu çalışmada belirtilenlerle sınırlı değildir. Kitapta yer alacak yazıların sayfa sınırıyla ilgili kurallar burada izlenen yolda etkili olmuştur.

İNSAN VE YER DEĞİŞTİRME HAREKETİ

İnsan, canlılar alemi içinde coğrafi hareketlilik açısından özel bir yere sahiptir. Yalnız biyolojik donanımının elverdiği yerlerde değil, kültürü sayesinde dünyanın hemen her yerinde hayatta kalmayı başaran bir canlıdır. İnsan varolduğu andan bu yana ciddi bir macera yaşayıp, önemli bedeller ödeyerek istikrarlı bir yayılma politikası izlemiş ve yeryüzünde bugünkü görünen dağılımına ulaşmıştır. Hatta günümüzde yakın gezegenlere varan bir ulaşım başarısının da sahibidir.

Paleolitik ve Neolitik dönemden beri varolan göç, yerleşme birimlerinin nicelik ve niteliklerinin değişmesiyle birlikte tarz ve anlam olarak farklılaştı. Önceleri kabile organizasyonu içinde konar-göçer veya

uygun geçim kaynakları olan yeni yerleşme alanları oluşturmak için yer değiştirme arzusu ve buna bağlı problemler yaşanırken, zamanla kesinleşen siyasi harita insan gruplarını daha katı bir şekilde karşı karşıya getirmeye başladı. Harp edildi, fetihler yapıldı, yeni sosyal kontrol mekanizmaları ve organizasyon tarzları şekillendi. Bunlar nüfusu hareketlendiren etmenlerdi. Fiziksel sürtüşme yönü ağır basan hareketlerde zaman içinde yumuşama eğilimi görüldü. En azından harp vb. şiddet ve fiziksel baskıda, zahiride olsa bir azalma oldu. Bunların yanında ticaret, refahın artırılma arzusu vb. nedenler yer değiştirme hareketlerini bir başka şekilde derinden teşvik etti. Kısaca insan hareket etti, yer değiştirdi, göç etti. Bu eylemini sürekli aktif tuttu ve ileride de böyle yapacağını adeta kanıtladı.

SOSYAL BİLİMLERİN GÖÇ'E BAKIŞI

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç, sosyal bilimler içinde uzun zamandır değişik disiplinlerin ilgi konusudur. Ekonomistler, sosyologlar, demograflar, beşeri coğrafyacılar ve antropologlar konuyla ilgilenmektedir. Ancak göç, bu disiplinlerin birinci plandaki ilgi alanı değildir. Bu nedenle de başta teorik bakış açısı olmak üzere, ayrıntılı problem alanları, sorun olarak kabul edilen ortak noktalar yeterince gelişmemiştir.

Antropolojide göçle ilgilenme bir hayli eski geçmişe sahiptir. Bu konuda ilk akla gelen A.C. Haddon'un insanlık tarihindeki göçler ve insanların birbirleriyle karışmalarını konu alan çalışmasıdır. Bu çalışmada göç nedenleri itilme ve çekilme güçleriyle açıklanmaktadır. Genellikle itilme, nüfus fazlalığı ve gıda azlığından ortaya çıkmaktadır. İtilme, çekilmeden daha güçlüdür. Kitapta insanın çok kuvvetli nedenler olmadan kolay kolay anayurdunu terk etmek istemediği şeklinde bir açıklama yapılmaktadır. Cambridge Üniversitesi Antropoloji ve Etnoloji Profesörü olan Haddon'un bu eseri 1927'deki dördüncü basımından Türkçe'ye çevrilmiştir. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü'nün ilgi alanına giren temel telif çeviri eserler serisi olarak yayınladığı ilk eserdir. Zekiye S. Eglar tarafından Türkçe'ye çevrilip, Prof.Dr. Şevket Aziz Kansu'nun tanıtıcı bir yazısıyla 1941'de yayınlanmıştır (Haddon, 1941:1-15).

Bu konuda diğer yaklaşım Numelin'e aittir. Bu yaklaşımda; insanın, göç etme arzusunu, gıda bulmak, harp, sömürgecilik vb. motivasyonlarla hareket haline geçirerek, bu eylemi sürekli kıldığı belirtilmektedir. Göç ağırlıklı olarak itilme sonucu ortaya çıkan bir eylem değildir. Bu noktada Haddon ve Numelin ayrılmaktadır. Her iki

çalışmada da kitle göçlerinden söz edilmektedir. Daha sonra Park'la birlikte fertlerin hareketlerini ön plana alan, kitle göçleri yerine kültür taşıyıcı olarak fertlerin göçlerini inceleyen görüşler ortaya çıktı. Ardından antropolojide ağ sistemi kavramı gelişti ve bu göç olgusuna başarıyla uygulandı. Literatürde bu tür örnekler yer aldı (Kasdan, 1970:2-4). Böylece adım adım göç olgusu bilimsel atölyede işlenmeye başlandı. Bazı hatalı saptamalar düzeltildi. Belli bir bilimsel birikim sağlandı. Ancak, göç hala yeterince sistematik analizleri yapılan, kavramları netleşmiş, belli teorik yaklaşımların geliştiği bir ana konu başlığı görünümünde değildir. Fakat her gün biraz daha ön plana çıkmaktadır. Sosyo-kültürel değişimin hızlanması, göçün sosyo-kültürel değişimi sağlayan faktörler arasında bulunması, bir çok olayı anlamak ve açıklamak için göç olgusunun yeterince bilinme gereği, bu ön plana çıkışı zorunlu kılmaktadır.

GÖÇ ARAŞTIRMALARINDA KONUNUN ELE ALINIŞI

Göç edenlerin gittikleri toplumla olan ilişkilerini gözden geçiren çalışmalar ağırlıktadır. Göç eden grubun kendi aralarında, gittikleri toplum içinde oluşturdukları iç yapı ve örgütleniş de ikinci bir başlıktır. Bu iki yaklaşım, göç alan yöre içinde gerçekleşen olayları ön plana çıkarmaktadır.

Göç edenlerin terk ettikleri toplum veya topluluğun bu yer değiştirme hareketinden etkilenişini konu alan çalışmalar ise sayıca hem daha az, hem de diğerlerine nazaran daha yenidir. Göç veren grupla ilgili çalışma konuları; göç edenler nedeniyle burada oluşan boşluğun ortaya çıkardığı yapı ve yeniden örgütleniş ile, göç edenlerin bu grupla süren ilişkileri sonunda ortaya çıkan sosyal değişim vb. süreçlerindeki rolünü kapsamaktadır.

Kuşkusuz yukarıda işaret edilen grupların, gösterdikleri özellikleri pek çok açıdan gözden geçirmek olanaklıdır. Göç öncesindeki sosyo-kültürel yapı, bu yapıdaki değişim; aile özellikleri, evlilik istikrarının sürdürülmesi; rol ve statü değişimleri vb. pek çok başlık bunlardan bazılarıdır.

GÖÇ VE MAHALLİ (YEREL) HAREKET ARASINDAKİ FARK

Göç, en az iki yerleşme ünitesi arasında yapılan harekettir. Mahalli (yerel) hareket ise aynı yerleşme ünitesi içinde yapılan yer değiştirmelerdir. Bu eylem içinde mesken değişimi için evini bir binadan diğerine taşımak vardır. Günlük; eğitim, tedavi, çalışma vb. hareketlerle

meskenden uzaklaşarak, gidip-gelinen alanlarla ilgili eylemleri de kapsar. Oysa bu eylemler bir yerleşme ünitesinin sınırlarını aşınca durum değişir. Ortaya çıkan olay yerel hareketin bir uzantısı mıdır, yoksa ondan nitelik olarak çok farklı yorumlanan göç olgusu mudur? Bu noktada doğru yorum yapmak her zaman kolay olmayabilir. Göç olayında ilginç örnekler konuyla ilgili çalışma yapanları tanım yapmaya ve model oluşturmaya zorlamaktadır.

Bir kişinin A yerleşmesinde oturup, her gün çalışmak veya okumak için B yerleşmesine gitmesi bu noktada verilebilecek tipik bir örnektir. Bir diğer örnek; A yerleşmesinde oturan kişinin işi icabı sürekli olarak, bir veya birkaç günlüğüne B, C, D vb. yerleşmelere gidip, orada yeterince çalışılan konular değildir. Bunlar göç müdür, yoksa yerel hareket midir? Bu soruya bir anda kesin ve kalıcı bir cevap vermek kolay olmayabilir. Bu yüzden konuyla ilgili tanım yapmak ve tiplerini ortaya koymak sorunun netleşmesine büyük katkı yapacaktır.

GÖÇ TANIMI VE TİPLERİ

Göçle ilgili birçok tanım verilmiştir. Tanımların çokluğu, konunun karmaşıklığını ortaya koyduğu gibi; değişik yaklaşımlar ve farklı disiplinlerin farklı noktalara bakmak isteyişlerinden de kaynaklanmaktadır. Ancak tanımların ortak noktaları olduğu da bir gerçektir. Bunlardan biri, göçü; "kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, tamamen yahut geçici bir süre için bir yerleşme ünitesinden (şehir, köy vb.) diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayıdır" (Akkayan, 1979a:21), şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım, sorunu yeterince derli toplu sunan iyi örneklerdendir. Yaşanan olayları tereddütlere yol açmadan sınıflandırmaya yardımcı olmaktadır. Değişik zaman ve mekanlardaki olaylara da uygulanabilmektedir.

Bu ayracı kullanarak olaya bakıldığı zaman, göç fenomeninin bir bütün olmasına karşın, bazı tiplerinin olduğu da hemen fark edilmektedir. Bunlar arasından en sık kullanılanları şöyle sıralayabiliriz.

Serbest göç: Bir otoriter zorlama olmadan serbest irade ile yapılan göçler.

Güdümlü (zorunlu) göç: Arzu edilmemesine karşın, devlet vb. otoriter bir baskı sonucu yapılan göçler.

İç göç: Milli sınırlar içinde yapılan göçler.

Dış göç: Milli sınırları aşarak yapılan göçler.

Mevsimlik göç: Belli mevsim veya sürelerle sınırlı göçler.

Daimi göç: Süre söz konusu olmadan, daimi yerleşme arzusu ile yapılan göçler.

Ancak değişik açıklama istekleri yeni tiplerini gündeme getirmektedir. Bunlardan birisi de gene çok kullanılan, yerleşme özelliğiyle bağlantılı olan bir yaklaşımdır. Bu bağlamda; kırdan-kente, kentten kente, kentten-kıra ve kırdan-kıra göç tipleni ortaya çıkmaktadır. Ayrıca kademeli, kademesiz, dönüşümlü vb. göç ayrımları da yapılmaktadır (Akkayan, 1979a:22-26).

Şimdi, bu açıklamaların nelere ışık tutabileceğini ve ne gibi sonuçlar çıkarmamıza yardımcı olacaklarını birkaç noktayı maddeleyerek örnekleylim.

1- Göç olayı içinde bu yazının başlığı, başka bir deyişle iç göçler nereye oturmaktadır, bu açıklığa kavuşmaktadır.

2- Birçok çalışmada göçle ilgili kısımlar olmasına karşın tanım ve tipleni yeterince dikkat edilmediği için, anlatılanların nelere ışık tuttuğu tam anlaşılamamaktadır (Çakır, 1991a:512; 1991b:160). Kavram karışıklığı yaratan örneklerde vardır (Tuğaç, Yurt, Ergil, Sevil, 1970:92-109).

3- Birçok çalışma birinci derecede göçü konu almamaktadır. Başka temel konuları işlerken göçe de yer vermektedir. Genelde göçün, hacim ve öneminden dolayı ele alınması söz konusudur. Ancak, bu ikinci planda olmanın getirdiği doğal bir sonuç olarak; göçle ilgili açıklamalar yetersiz kalmaktadır.

Türkiye'de genel olarak göç, özel olarak iç göçler konusunu işleyen birçok yapıt bu görünümdeydir. Gerçekte göç konusu önemlidir, üzerinde titizlikle durulmalıdır. Üstelik Türkiye için ayrıca önemli bir konudur. Fakat Türkiye'de yeterince derinlemesine araştırma yapılan bir alan değildir.

TÜRKİYE'DE YAŞANAN GÖÇ TIPLERİ

Bütün toplumlarda olduğu gibi Türkiye'de de yaşanan göç olayları, tarih olarak bu toplumun varolması kadar eskidir. Değişik göç tipleri zaman içinde önem kazanmış ve sonra yerini diğerlerine terk etmiştir. Hacim olarak da, farklı boyutlarda göç olayları yaşanmıştır ve yaşanmaktadır. Başka bir deyişle; Türkiye, göç konusunda sosyal bilimciler için harika bir laboratuvardır.

Türkiye'de göçle ilgili literatür, değişik dönemlerde değişik göç tipleriyle ilgilenildiğini göstermektedir. Burada aktüel sorunlar başrolü oynamaktadır. Birinci Dünya Harbi ile yeniden şekillenen Dünya Siyasi Haritası, Osmanlı İmparatorluğu toprakları üzerinde yeni kurulan devletler, Genç Türkiye Cumhuriyeti'nde uzun zaman hissedilecek bir dış göç olayını gündeme getirmiştir (Arı, 1960:5-7). Ayrıca bu nokta bir başka açıdan da önemlidir. Osmanlı İmparatorluğu parçalanmadan önce iç göç görünümünde olan birçok nüfus hareketi, parçalanmadan sonra dış göç görünümü kazanmıştır. Bu nokta da, göç fenomeninin bölünmez bir bütün olduğunu gösteren güzel bir örnektir. Şimdi bu göç tipi içinde yer alanları örneklersek; Cumhuriyetin ilk yıllarında değişim nedeniyle gelenler, Demokrat Parti'nin 1950'de iktidar olması ve gelmesine yardım ettiği göçmenler, 1990'larda henüz sahnede olan bir oyunun harekete geçirdiği Bulgaristan ve Yugoslavya'dan Türkiye'ye gelenlerden söz edebiliriz.

Türkiye'nin yaşadığı diğer bir dış göç olayı da, 1960'larda başlayan işçi göçleridir. Bunlar Türkiye'den başta Almanya olmak üzere çeşitli ülkelere gidenlerin oluşturduğu göçlerdir (Tuna, 1981; Abadan-Unat, Keleş, Penninx, Van Renselaar, Van Velzen, Yenisey, 1976). Bu arada çeşitli nedenlerle Türkiye'de yaşayıp, ülke dışına göç etme kararı alan ve uygulayan topluluklara ait göç örnekleri de olmuştur (Türkdoğan, 1971; Fındıkoğlu, 1964a:1-30; 1964b:56-92).

Göçle ilgili yazıların bir kısmı, dış göç tipinde olan ve Türkiye'nin aldığı ve gönderdiği göçlerle ilgilidir. Bazıları da göç hareketiyle parçalanmış grupları konu almaktadır. Söz edilen hareketler her ne kadar dış göç görünümündeysede, iç yapıyı etkilemektedir. Hatta iç göçe neden olabilmektedir. Türkiye'ye göç edip devlet tarafından belli bir yere yerleştirilenlerin bir süre sonra daha büyük merkezlere gitmeleri ve Almanya'ya giden işçilerin döndükleri zaman yerleşmek üzere memleketlerini değil İstanbul gibi büyük şehirleri tercih etmeleri bu konudaki güzel örneklerdir (Erk, 1989:13).

Türkiye'de iç göç konusunda yaşananlar da ilginçtir. Osmanlı İmparatorluğu Döneminden beri için için yanan iç göç fitilinin ateşi, İkinci Dünya Harbi sonrasında Türkiye Siyasi Hayatı'nda yaşanan değişim rüzgarlarıyla hızlandırıldı ve dinamit patladı. Kırdan kente göç şeklinde 1950'lerde başlayan ve sürekli temposunu arttıran iç göçler halen sürmektedir. Türkiye'nin göçle ilgili gündeminin birinci maddesini bu göç tipi oluşturmaktadır. Kuşkusuz Türkiye'de diğer göç tipleri de bütün canlılığı ile yaşanmaktadır. Onlardan da teorik ve uygulama açısından öğrenilecek pek çok değerli bilgiler vardır. Çeşitli

araştırmalarda, örneğin mevsimlik göç olgusu işlenmektedir (Sirmen-Eralp, 1988:222-223; Sürücü, 1972:60). Ancak köyden kente akın bir numaradır. Kademeli, kademesiz, dönüşümlü göçlerle ilgili çalışmalar da yapılmaktadır (Tümertekin, 1972; Ener, 1986; Antay, 1987).

Bütün bu zenginliğe karşın, Türkiye'de göç konusuyla ilgili yapıtların pek çoğu makale düzeyindedir ve bunlar yeni erişilen sonuçları yansıtmak yerine, konuya giriş yapan, ön bilgiler aktaran bir görünüm sergilemektedir. Bunun bilim ve araştırma politikasından başlayıp, yeterli eleman, ekonomik olanaklar vb. birçok nedenle ilintisi olduğu bilinmektedir. Fakat söylenenler Türkiye'de göçün önemli olduğu ve yapılan çalışmaların da az olduğu gerçeğini değiştirmez. Konu iç göçler şeklinde formüle edilince de aynıdır.

Şimdi Türkiye'de iç göçlerin hacim olarak zaman içinde gösterdiği değişmeye bakalım ve hem iç göçün Türkiye için ne anlama geldiğine bir defa daha dikkat çekelim, hem de nelerin yapıp nelerin yapılmadığını bir başka açıdan gözden geçirelim.

TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇLERİN HACMI

Göçün, yerleşme üniteleri arasında, belli özellikleri olan yer değiştirme hareketleri olduğunu biliyoruz. Türkiye'de 1990 itibariyle 37120 resmi şehir ve köy yerleşme ünitesi vardır. İç göç bunlar arasında gerçekleşen tanıma uygun hareketlerdir. Yerleşme sayıları zaman içinde değişmektedir. Bir diğer sorun da, bir topluluğu oluşturanların yerleşme ünitelerinin sınırını nasıl çizdikleridir. Bunun resmi yapıyla eş düşmemesi halinde sorun mutlaka değerlendirilmelidir. Türkiye'de, işaret edilen noktaya uyan pek çok örnek vardır. Bunlar göz önüne alındığında sayının biraz daha büyüyeceği bir gerçektir (Tunçdilek, 1967:118; Akkayan, 1990:38-39). Her bir yerleşme noktası sayılan ünitelerden diğerine göç etme olasılığını düşünmek bile işin boyutlarını anlatmaya yetmektedir. Kaldı ki elimizde bu hususta tüm Türkiye'yi içeren veri bulunmamaktadır. Türkiye'de iç göçlerle ilgili makro düzeyde çalışmalara veri sağlayan Genel Nüfus Sayımlarının, daimi ikametgah ve doğum yerlerini içeren nüfus bölümleridir. Bu konuda ilk bilgiler 1935'lere kadar inerse de, karşılaştırılabilir bilgileri 1950 ve sonrasında yapılan sayımlarda bulmak olanaklıdır. Sayımlarda söz edilen bölümler, verileri il bazında vermektedir. Bu, iç göçleri iller bazında ölçmek olanaklıdır demektir. Birçok araştırmacı bu sayıları kullanmakta ve Türkiye'deki nüfus hareketlerini saptamaya çalışmaktadır (Tümertekin, 1968; Akkayan, 1971; Öngör, 1959, 1961).

Bir il içinde bulunan yerleşmeler arasında gerçekleşen göçleri yok farz etsek ve il sınırlarını aşarak yapılanları göç olayı içinde kabul etsek bile Türkiye'de yaşanan göç hacmi inanılmaz boyuttadır. Doğduğu ili terk ederek göçe katılanlar 1950'de tüm nüfusun % 8.4'ü kadardır. Aynı oran 1990'da % 24.1'e ulaşmıştır. Bu, her 4 kişiden birinin göçe katıldığı, başka bir deyişle 13 milyonu aşkın nüfusun bu deneyimi edindiği anlamına gelmektedir. Bu değerler içinde daha önce göçe katılıp sonra geri dönenlerin olmadığını da hatırlatalım. Bu dev hareketlilik mutlaka artışıyla, ekisiyle saptanmalı ve ayrıntılı araştırmaların konusu olmalıdır. Yalnız istatistiklerin analizlerini yapmakla yetmez. Onlar, makro bilgiler verir, yön gösterirler. Yaşanan iç yapıyla ilgili mikro seviyede çalışmalar gereklidir. İşte bunlar, antropologların sağlayabileceği ayrıntıya dayalı çok değerli verilerdir. Kaldı ki nüfus sayımları dışında Devlet İstatistik Enstitüsünün 1980 ve 1985 için yayınladığı, muhtemelen 1990 içinde çıkacak olan "Genel Nüfus Sayımı Daimi İkametgaha Göre İç Göçler" istatistikleri henüz yeterince kullanılmamıştır.

Göçle ilgili istatistikler mutlaka ayrıntılı olarak analiz edilmelidir. Yapılan analizlerin ışığında göçün kaynak ve varış noktalarında ortaya çıkan sosyo-kültürel gerçekler sosyal bilim esprisine uygun metotlarla işlenmeli ve işi teorik yorumlamalara taşımak üzere net ölçümler yapılmalıdır. Türkiye'de birçok saha araştırmacısının göçle ilgili verisi varsa da, göç problemini odak yaparak bu malzemeleri yeniden düzenleyen çalışmalar formüle edilmediğinden bu alanda büyük boşluklar hissedilmektedir.

Oysa göç olayı hem göçün kaynağı olan ünitelerde, hem de varılan yerleşmelerde derin izler bırakmakta, yeni köprüler oluşturmakta, ileride hangi kanallara girileceğinin işaretlerini vermektedir. Bu eğilimleri bilmek teori ve uygulamaya birçok yararlar sağlar. Bu nedenle göçün işleyiş mekanizmasının ana hatlarıyla ilgili birkaç noktayı açıklayalım, yapılan çalışmaların ortaya koydukları durumu değerlendirelim.

GÖÇÜN SEÇİCİLİĞİ

Göçe katılanların belirli demografik özellikleri vardır. Göç edenler yaş, cinsiyet, eğitim, meslek vb. nitelikleri açısından adeta bir seçilmişlik kimliğine sahiptirler (Sencer, 1979:185; Emiroğlu, 1972:33). Bunun yanında göç edenlerin geride bıraktığı grupta kalanların demografik özellikleri ise bunlardan farklıdır. Belirli özellikte kişilerin bir toplum veya topluluktan emilmesi burada bir boşluk yaratır. Belirli özellikteki kişilerin bir başka gruba eklenmesi ise varılan grupta bir başka değişiklik yapacaktır. Bütün bunlar göçün kaynak ve varış noktalarında hemen göze

çarpan demografik değişmelerdir (Akkayan, 1979a:252). Bu genel görüntünün altında işleyen sosyal ve kültürel incelikler ise kolay kolay fark edilmez. Ancak bu mekanizmalar çalışır.

GÖÇ EDENİN SEÇİLİŞ MEKANİZMASI

Göç edecek kişinin, göç veren grubun dışından veya içinden belirlenmesi olanaklıdır. İçeriden bir seçim söz konusu olursa, geleneksel değerlere dikkat edilerek işlem yapılacağından, bunun yaratacağı sosyal sarsıntı ve sosyal değişme, dengeli ve daha yavaş olabilir. Diğerinde ise birinci planda göç edilecek yerin ihtiyacı ve buna uygun olanlar düşünülerek bir seçim olacağından, göç edilen yerde ortaya çıkacak problemler çok önemsenmeyebilir ve etkilenme daha derin olabilir.

GÖÇ EDENLERİN GÖÇ ETTİKLERİ GRUPTAN KOPMALAR VE YENİ TOPLUMLA BÜTÜNLEŞMELERİ

Göç edenler genelde geriye dönmeyi arzu ederek giderler. Ancak bu arzu göç tipi ile ilgili olarak bazı durumlarda gerçekleşirse de genelde "daimi göç" söz konusudur. Birçok araştırmada göç edenlerin geriye dönmek istemediklerine ait bulgular yer almaktadır (Hart 1969:83; Sencer, 1979:534). Bu gerçek, konuyla ilgili çalışma yapanların ulaştığı ortak sonuçlardan birisidir. Değişik göç tipleri de daimi göçe dönüşebilir. Burada bir de "kesin göç" diye bir kavramı belirtmek yerinde olacaktır. Bu kavramla anlatılmak istenen; göç edenin sosyal kimliğinin göç ettiği (göçün varış notasındaki) grupla tamamen aynılaşmasıdır. Oysa bu durumdan önce kişi, hep göç ettiği gruba ait olan bazı özellikler taşıyıp, onlarla bağlarını sürdürmesi ile dikkat çeker. Zaman içinde bağların zayıflayıp kopmasıyla sosyal kimlik değişir. Göç eden kendisine güvenilir bir durum sağlamış ve her yönüyle yeni topluma bağlanmış, onun bir parçası olmuştur. Düşünce ve hareketleri artık yeni grubuna yöneliktir. Ancak bu çok ulaşılan bir sosyal durum değildir. Bu işleyişin oluşmasını veya süratlenmesini sağlayan bazı etkenler vardır. Eğitim, güçlü ekonomik olanaklar, geçerli bir meslek edinmek, mesken sahibi olmak, göç edilen yerden uzakta geçirilen süre, göç eden grubun ikinci veya üçüncü kuşağını oluşturmak, bu etkenlerden bazıları olarak listelenebilir (Kartal, 1978:83-85; Saran, 1985:31). Bir başka önemli nokta da göç edilen yöredeki miras haklarının elden çıkarılması ve hukuki statünün sona erdirilmesidir. Kişilerin daimi göç eylemine katılmaları, göç ettikleri yöreye tamamen yerleştikleri anlamına gelmez. Yapılan çalışmalar da (örneğin ev almak veya yapmak) bu noktaya gelindiğini göstermektedir. Ayrıca iş kurmak da önemlidir. Ancak dükkan almak ev almak kadar ön planda değildir. İşte bu nokta kişilerin

neden gecekondü yapma yarışında olduğunu göstermektedir. Bu iç anlam, gecekondü ve ev yapma eylemlerinden kolay kolay ödün vermeyeceklerini göstermektedir. Genelde şehirli kiracı statüsünde olan insanların ağır bastığı bir toplumdur. Ancak geçiş döneminde yukarıda işaret edilen düşünce modeli eşliğinde farklı bir görünüm sergilenebilmektedir.

GÖÇ EDEN AYRILDIĞI GRUBU UNUTMAMAK ÜZERE SOSYALİZE EDİLİR

Göç edenin belirli bir ideolojisi vardır. Bu ideoloji, kişinin ne yaptığını, ne yapacağını ve niçin yaptığını, onun için ne anlama geldiğini belirler. Başka bir deyişle kişinin fiilen yaptıkları ve yaptığını zannettikleri hakkındaki düşüncesidir. Bu özellik, göç eden kişiye grubundan ayrılmadan önce, güçlü bir sosyalizasyon süreci içinde verilir. Göç ettiği yerde varması gereken hedefler öğretilir. Göç ettiği, geride bıraktığı topluluğa karşı sorumlulukları benimsenir. Onları unutmaması sağlanır. İletişim aktif tutulur (Kıray, 1964:41-42; Tatlıdil, 1989:65; Akkayan, 1990:200-201). Bu bağlar eşliğinde göç etmesine karşı çıkılmaz, rıza gösterilir.

Bu sistem göç edilen yöredeki memleketliler tarafından sosyal kontrol mekanizmaları ile desteklenerek takip edilir ve işletilir. Akrabalar ve memleketliler arasında göç edilen yörede gerçekleştirilen görüşme ve yardımlaşma sıklığının bu işlevi de vardır (Tatlıdil, 1989:106). İşleyen bu yapı, kurulan ağ sisteminin güzel bir örneğidir. İdeolojinin çökmesini önler.

GÖÇ OLAYI BİR SÜREKLİ DİZEDİR (KONTİNYUMDUR)

Göç olayı bir sürekli dizedir. Bir uçta sosyal kimliği değişmiş kesin göç etmiş olanlar, diğer uçta henüz göçe katılmamış potansiyel göçmenler vardır. Göç olayı bir şekilde durabilir. Genelde her iki yönde bulunan gruplar tarafından yararlı görüldüğü sürece sistem işleyecektir. Bu işleyiş için yeni kaynak ve boyutlar oluşturulacaktır.

Göç alan toplum ve bu toplumun içinde bulunan göçmenler, yeni göç edecekleri seçmek, teşvik etmek, çeşitli problemler konusunda yardımcı olmak vb. katkılarla (Saran, 1986:167), yanlarına almak için çaba harcarlar.

Göç veren yerde de bu hazırlığın diğer bir parçası gerçekleştirilir. Göç edecekler hazırlanır, yüreklendirilir, bağlılıkları için gerekli eğitim tamamlanır. Kısaca göç karşılıklı işleyen bir mekanizmadır.

Bu ikili işleyişi tamamlayan önemli bir nokta da göç edenlerin ve göç kaynağı olan yörede kalanların birbirine karşı ödentileridir. Bu ödenti göç edenin gönderdiği para, hediye veya herhangi bir ihtiyaç maddesi olabileceği gibi; ihtiyacı olana göç edilen yörede hazırlanan sağlık, eğitim, iş olanağı da olabilir (Tatlıdil, 1989:103-104; Akkayan, 1979a:165). Göç edilen yerde kalanların ödedikleri ise, genelde nakdi değildir. Gıda maddesi bunlar içinde ön planda yer tutar (Kartal, 1978:87). Bu yardım şehirde tutunmayı kolaylaştırdığı gibi, göç kaynağı olan yöre ile ilgili alışkanlıkların ve yakınlığın sürdürülmesi anlamına da gelir. Kısaca göç, problem çözen bir kanal olarak her iki uçtaki kişiler tarafından umut ışığı olduğu sürece var güçle desteklenecek ve işlemesi sağlanacaktır.

Göç eden grubun dışındakilerden de bu kanala yardım gelir. Bunlar sadakat, ucuz işgücü, yetenekten yararlanma vb. nedenler karşılığında göçmene hatta onun ait olduğu gruba yardım ve katkı yapanlardır. Para, kredi verilir, sağlık, eğitim adalet hizmetlerinde yol gösterilir. Bu da sistemin işleyişi için ödenen diğer bir bedeldir. Kuşkusuz bu bedelin karşılığı alınır. Bu sistemle doktor potansiyel hasta stoku oluşturur. Avukat düzenin acemisi yeni müvekkiller bulur. Arsa ve gecekondular simsarları sürekli müşteriye kavuşur. İnşaat sektörünün mal ve hizmet kesimindekiler sürekli iş yapar (Kurucu, 1964:32-33). Kısaca umut ticareti, karın nerede olduğu henüz tam bilinmeden sürer gider. Bir iki nesil sonunda, beş-on yıkım geçiren sebatkar gecekondulu kentin rantiyesi (kira geliri sahibi) olur. Vasıfsız işgücü olarak gelenler iş gücüne katılır, iş sahibi, işyeri sahibi, hatta büyük gruplar çalıştıran patron haline gelirler. Kısaca göç edenler yeterli zaman geçince paraları, yeterince çevreleri, güvenceleri olan bir kesim haline gelirler. Bunlar toplumu planlayan ve geleceği belirleyen insanlardır (Kartal, 1983:27; Hart, 1969:80).

GÖÇ EDEN DEĞİŞİR, DEĞİŞTİRİR

Göç edenlerin göçün kaynağı olan yöreyle (köyleriyle) temasları sürdükçe, köyde sosyal değişme de ister istemez olur. Yeni fikirler, ihtiyaçlar, değerler göçmenlerin temasıyla yavaş yavaş göç edilen yöreye aktarılır, sosyal değişme sağlanır (Şenyapılı, 1978:125-130; Akkayan, 1979a:251). Bütün insan gruplarında olduğu gibi köyde de yeniyi, kolayı, faydalıyı kabul etme arzusu güçlüdür. Köyün dışı kapalılık düzeyi burada rol oynar, ancak yeterince iyi sunulan, gerekliliği fark edilen kültür ünitesi kabul edilmekte zorlanmaz.

Göç edenler de, göç ettikleri yörede benzer bir sosyalizasyondan geçerler. Bu işleyişte de pek çok kişinin katkısı vardır. Bunların bir kısmı göç edilen yörenin yerlileridir. Bir kısmı da göç eden gruptandır. Bu kanalın işletilmesi her iki grubun da geleceğinin garantisidir, ferahlarının artması anlamına gelir. Bu işleyişten büyük pay alanlar genelde göç edilen yörenin yerlileri ve göçmen olarak ilk gelenlerdir. Kısaca deneyim, mekanizmayı işletir, hassas noktaları yağlar, sonuçta hizmetin karşılığı olan bedel alınır, kar edilir. Güçlü sosyal ağ sistemi sosyal değişmeyi sağlamak üzere işler.

Göç eden köyüne dönünce itibar görür. Düğünde, demekte köy tarafından unutulmaz, çağrılır. Gelmesinden şeref duyulur, iftihar edilir. Göçmen de, köyünde bıraktıklarını unutmaz, ölümden hastalıkta gerekeni yapar (Akkayan, 1990:200-201). Sistem karşılıklı olarak birbirini besler, alacağını alır, vereceğini verir. Değişmesi gereken kısımları değiştirir. İki kesim arasındaki bu sıkı ilişki tarafların rol ve statülerinin değişmesiyle durabilir. Başka bir deyişle tarafların kimlik değiştirmesi, işi bu noktaya getirir. İpler kopar, kimliği değişene ait kanallar işlemez hale gelir. Bu olay genelde göçten bir-iki nesil sonra ortaya çıkar.

Bütün bu deneyimler, göç edenler ve geride kalanlar için değişmeye karşı varsa direnci kırar. Katı değer kalıpları yumuşar. Yeni şekiller alırlar. Örneğin baba yanlı ikamet kuralı, göç eyleminden sonra yumuşar (Sencer, 1979:434). Kadın tarafı ailesi süratle değer kazanır (Akkayan, 1979a:198). Hatta erkek ailesine kıyasla ön plana geçebilir. En azından bir-iki nesil içinde bir eşitlikten söz edilebilecek duruma gelecektir (Saran, 1979:10-11).

Şimdi biraz da göçle ilgili bilgileri hangi çalışmalarda bulabileceğimize değinelim. Daha sonra iç göçlere ışık tutan çalışmalarda sürekli olarak saptanan bazı ortak sonuçlarına yer verelim.

İÇ GÖÇLERLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Daha önce işaret edildiği gibi, doğrudan iç göç araştırması şeklinde formüle edilmiş çalışmaların sayısı çok değildir. Ancak, konu hakkında yukarıda söylenenler bir şeylerin bilindiğini göstermektedir. Bunlar genelde biraz dolaylı yoldan elde edilen sonuçlar ve biraz da tam net olmayan çıkarımlardır. Genellikle iç göçlere ait bilgi sunan çalışmalar şöyle maddelenebilir.

- Doğrudan iç göçleri konu alan araştırmalar.
- Kentleşme ile ilgili araştırmalar.
- Gecekondu araştırmaları.
- Kasaba araştırmaları.
- Köy araştırmaları.
- Çeşitli meslek grupları ile ilgili araştırmalar.
- Konuyla ilgili olabilecek diğer çalışmalar.

Bunlar içinde, doğrudan iç göçlerle ilgili olanlar en doyurucu çalışmalardır. Yukarıda maddelenen araştırmalardan sayıca en çok olan kentleşme ve gecekondu çalışmalarıdır. Türkiye’de demografik bir kentleşmenin olduğu, kentlerin büyümesinin gecekondulaşmayla neredeyse eş anlama geldiği bilinmektedir. Her iki olgunun temelinde iç göçlerin yattığı da doğrudur. Ancak kentleşme ve gecekondu çalışmaları her zaman yeterince iç göç olayına ışık tutmaz. Çoğu zaman sunulan bilgiler kentlilerin özellikleriyle birlikte. Ayrım yapıldığı zaman ise genellikle Türkiye’nin dört bir yanından gelenlerin aynı potada sunulması şeklindedir. Bu da, gerçekleri yeterince görmeye ve anlamaya engel olmaktadır. Örneğin; göçün gelenek olduğu Kastamonu’nun bir köyünden gelenlerle; Kars’ın, Ağrı’nın son yıllarda göç vermeye başlayan bir köyünden gelenlerin bir çalışmada topluca değerlendirilmesi, kuşkusuz bazı gerçeklere işaret eder. Ancak göçü anlamak için önemli olan, ayrıntılı bilgi ve var olan farkların yakalanmasıdır. Oysa, böyle bir uygulama, bunların kaybolmasına neden olacaktır. Göç, “kaynak ve varış noktaları arasındaki uzaklık faktörü; göç deneyiminin hareketi kademelendirerek çeşitlemesi; göç eden grupların oluşturduğu farklı ağ sistemleri vb.” birçok değişken kümelerinden oluşmaktadır. Bu yüzden iyi planlanmış iç göç çalışmaları yapılmalı, desteklenmeli ve geliştirilmelidir.

Türkiye’de iç göçlerle ilgili bilgi bulunan çalışmaların bir kısmı basılıdır. Birçok çalışma ise basılma olanağını bulamamıştır. Basılmamış çalışmalardan yararlanmak öncelikle varlıklarından haberdar olmaya bağlıdır. Basılı çalışmaları sunan bibliyografyalar bu konuda yardımcı olmaz. Yaygın olmamakla birlikte bazı araştırma birimlerinin hazırladığı özel bibliyografyalar (Tuna, Coşkun, Tüfekçioğlu, 1989; Akkayan, 1979b; Akkayan, 1986a) bu konuda araştırmacılara yardımcı olmaktadır. Bir çalışmanın varlığından haberdar olmak, ona ulaşmayı kolaylaştırır da, bunun her zaman çalışmaya erişileceği anlamına gelmediği de bilinmelidir.

Burada bir de yapılan araştırmaların metodolojik özelliklerine değinmek yerinde olacaktır. Sahaya dayalı, ampirik, güvenilir, sayısal veri sunan, ayrıntıya inen, okuyucunun denetimine açık vb. vasıflı çalışmalar gerekmektedir. Öyle çalışmalar vardır ki, kullandığı genel ifade tarzı ile pek çok açıklama yapmış gibi gözükmele beraber, hiçbir şey söylememektedir. Bir başka sorun da, sunulan bilgilerin standart farkından kaynaklanmaktadır. Sayısal veri sunan çalışmalara dayalı, aynı konudaki bazı bilgileri birleştirirken ciddi sorunlar çıkabilmektedir. Bunlar yüzde, ortalama, değişik sınıf aralığı vb. sunu farklarının yarattığı zorluklardır ki, bu çalışma sırasında sıkça yaşanmıştır. Bu başlık altında, iç göçlerle ilgili, nicelik, nitelik vasıfları tartışmaya yol açmayan; tarihi ve coğrafi sınırları gerektiği gibi çizilmiş ve karşılaştırmaya uygun daha pek çok araştırmaya ihtiyaç olduğunu söylemeliyiz.

ARAŞTIRMALARDA İÇ GÖÇLERLE İLGİLİ ORTAK BULGULAR

İç göçlerle ilgili çalışmaların pek çoğunda göç edenlerin cinsiyet, yaş, medeni hal vb. demografik özelliklerine değinilmektedir. Elde edilen sonuçlar bazı genel eğilimleri anlatmaktadır. Ancak zaman içindeki değişmeler ve belli bir göç deneyiminden sonra bazı özelliklerin çehre değiştirmesi vb. noktalar, ayrıntılı bilgi olmadığı zaman, kolayca gözden kaçmaktadır. Yapılan genellemelerde bu ve benzeri noktalar sürekli hatırlanmalı, ihtiyatlı olunması gereği unutulmamalıdır. Böyle yapılmadığı zaman, genellemeler uzun ömürlü olmaz ve eleştiri alıp yıpranmaktan kurtulamaz.

İÇ GÖÇLER VE CİNSİYET

Türkiye'de iç göçlerle ilgili bütün araştırmalarda erkeklerin göçü başlattığı, kadınların onlara bağlı olarak harekete katıldığı belirtilmektedir (Sencer, 1979:186-187; Tatlıdil, 1989:28; Akkayan, 1979a:142 ve 185). Gerçekten de bu yüzden kent nüfuslarında erkek fazlalığı ve kırsal alanlarda da kadın fazlalığı bulunmaktadır. Bir toplumdaki cinsiyet farkı onun göç alan veya göç veren bir yapıya sahip olup olmadığını gösterebilmektedir. Bazı araştırmalarda, bu farktan hareketle yaklaşımın doğruluğunu saptayan, uygulamalı sonuçlar vardır (Akkayan, 1979a:46-50). Erkeklerin kırdan kente doğru gerçekleştirilen iç göç hareketinde sayıca fazla oldukları bir gerçektir. Göçün kaynak ve varış noktalarındaki yerleşme birimlerini kırsal kesim içinden seçerek, başka bir deyişle köyden köye göç olayında cinsiyet yapısındaki görünümün nasıl olduğuna bakacak olursak, durum değişecektir.

Köy araştırmaları göstermektedir ki, Türkiye'de evlenen çiftler genellikle erkeğin evine ve köyüne yerleşmektedir. Evliliklerin bir kısmında da eş seçimi köy dışından yapılmaktadır (Erdentuğ, 1969:28; Saran, 1984:165; Yasa, 1969:77; Emiroğlu, 1972:66). Sonuçta bir kısım kadınlar evlilik nedeniyle eşlerinin yerleşim birimlerine göç etmektedir. Evlenme nedeniyle köylerinden ayrılarak eşlerinin köylerine yerleşen kadınların oranı çoğu zaman % 60'ı aşmaktadır (Kırımlı, 1994:105; Akkayan, 1979a:108-109). Köy dışından eş seçme geleneği ağır bastığında bu yapı daha net ortaya çıkmaktadır. Ulaşım, iletişim ve dışa açılmayla, köy içi ve akraba evliliği ağır basan yerlerde bu konuda eğilim değişmektedir. Yukarıda işaret edilen görünüm hakim özellik haline gelmektedir.

Göç ekonomik kökenli nedenlere dayalı kırdan kente doğru ise birinci derecede erkeği harekete geçirmektedir. Hareket eden grup göç etme nedeniyle yeni deneyimler edinmektedir. Türkiye'de kentlere akın 1950'lerden sonra hızlanmış ve bu tarihten sonra erkekler göç nedeniyle yeni yeni deneyimler elde etmişlerdir. Oysa evlilik kurumu ve bu kurumun işleyen kuralları bu tarihle kıyaslanmayacak kadar eskidir. Hal böyle olunca kadınların göç konusunda birikimleri erkeklerden eski ve fazladır demek sanırım yanlış olmayacaktır. Ancak kadınların bu deneyimi araştırma konusu yapılmamıştır. Kadınlar bu deneyimlerini günlük hayatın farklı boyutlarına nasıl uygulamaktadır, farklı yerleşme ünitelerine gelin gidenler eşlerini (kocalarını) daha fazla oranda etkileyip iç göçü hızlandıran bir katalizör durumunda mıdır? Kadının, eşini göçe zorlamada etkisinin olduğu bilinmekle birlikte, bu noktada yeterince bilgi birikimi olduğu söylenemez.

Türkiye'de kentten kente ve kentten kıra doğru gerçekleşen göçlerde ise cinsiyet faktörünün ne gibi işlevleri olduğu pek ilgi çeken, araştırılan konular değildir. Kısaca kentleşme ve gecekondu problemi açısından iç göç olayına bakıldığında, cinsiyet faktörüne bağlı özelliklerin bir kısmı bilinir haldedir. Kadının özellikle annenin sosyalizasyon ve kültürelizasyon sürecindeki etkinliği bilindiğine göre, göç deneyimi olan bu kesimin söz edilen birikimini nasıl kullandığı bilinmemektedir. Bu konuda ilginç araştırmalar yapılabilir.

İÇ GÖÇLER VE YAŞ

Yaş faktörü iç göç olayında oldukça etkili bir konumdadır. Belli yaş diliminde olanlar daha aktif olarak bu eyleme katılırlar. Çok genç olanlar ve ileri yaşlarda bulunanlar bu aktif gruba bağlı olarak hareket eden bir görünümde-dir. Türkiye'de büyük oranda iç göçler, kırdan kente

doğru, ağırlıklı olarak daha iyi ekonomik imkanlar elde etmek üzere gerçekleştirilince, iktisaden faal olabilecek yaş grubu tabii olarak ön plana çıkmaktadır. Ekonomik olarak üretim etkinliği olabilecek yaş grupları göç veren yerleşme ünitelerinden koparak, göç alan yerleşme ünitelerine eklenmektedir. Eklenen ünite kentler olunca, buradaki yaş kompozisyonu bu durumdan etkilenir. Göç veren yerler kırsal alan olsalar bile, yaşlı nüfus barındıran üniteler haline gelir. Kentler, kırsal alanlara nazaran daha yaşlı nüfusa sahip olmalarına karşın, göçler nedeniyle yaş ortalamaları biraz daha genç yaşlara doğru çekilmiş bir görünüm sergilerler. Göçle ilgili veri sunan araştırmalarda bu nokta araştırmacıların ortak bulguları görünümündedir (Gökçe, 1971:65-66; Türkdoğan, 1974:14-17; Sencer, 1979:188-190; Tatlıdil, 1989:61-62; Kartal, 1978:43-44; Akkayan, 1990:96-102; Akkayan, 1979a:82-85 ve 185-186).

Göçle ilgili kentleşme ve gecekondu merkezli araştırmalarda genellikle kente göç yaşı ile ilgili bilgi sunulmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, göç edenlerin kente göç etme yaşları ile ilk defa iç göçe katılma yaşlarının aynı olmadığıdır. Kentleşme ve gecekondu araştırmalarında, çalışmanın yapıldığı yerleşme ünitesine göç, ön planda olduğundan, bu üniteye geliş yaşı araştırmacıların daha fazla dikkatlerini odaklaştırdıkları nokta olmakta ve kente göç yaşı ile ilgili veri ve ortalamalar sunmaktadırlar. Göç araştırmalarında ise ilk defa göç hareketine başlandığı sıradaki yaş ve göç olgusunun değişik adımlarında erişilen yaşlar ile gerekli istatistiki sonuçlar verilmektedir. Konuyla derinlemesine ilgilenmeyenler ise bu iki farklı sonucu zaman zaman karıştırabilmektedir. Genellikle ortalamalar şeklinde sunulan sonuçlar arkalarında olan veri grubu hatırlanmadan algılandığından, farklı noktalardan söz edildiği gerçeği gözden kaçmaktadır. Aralarında önemli sayılacak kadar fark olan bu sayısal sonuçların yeterince irdelenmeden kabul edilmesiyse, çalışma yapılan grupların özelliği şeklinde düşünüldüğünden kolay olmaktadır. Burada anlatılanlar doğrudan göç araştırması şeklinde planlanan çalışmaların gereğine bir defa daha işaret etmektedir.

Türkiye'de kentlere göç ederek iç göçlere katılanların, memleketlerini terk yaşlarına bakıldığında, ilk olarak göze çarpan gerçek, zaman içinde ortalama yaşın artmakta olduğudur (Sencer, 1979:188-190; Kartal, 1978:43-45). İç göçlere katılma yaşı bir çok değişkenin etkisi altındadır. Göçün kaynak ve varış ünitesinin bulunduğu yöre; bu yöre insanların iç göçlere aktif olarak ne zamandan beri katıldıkları; göçe katılanların bu eylemi aile bireylerinden kimlerle birlikte gerçekleştirdikleri; göçün nedeni vb. bir dizi etken olayın karmaşık yumağı içindedir.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü'nde İstanbul'daki 626 Kastamonu ve 408 Sivas'lı haneyi kapsayarak yapılan araştırmalar, yukarıda anlatılmak istenenleri sayısal örneklerle açıklamakta ve desteklemektedir. Bir çalışmanın parçaları şeklinde olan, Kastamonu ile ilgili 6, Sivas ile ilgili 7 tez şeklinde gerçekleştirilen araştırmaların verileri birleştirilerek aşağıda sunulmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1: Kastamonu ve Sivas'tan İstanbul'a Göç Eden Hane Başkanı Erkeklerin Memleketlerini Terk Yaşı (Medyan).

	Kastamonu	Sivas
Genel Toplam	21.65	19.83
0-4 Yıldır İstanbul'da Olan	22.28	23.44
5-9 Yıldır İstanbul'da Olan	22.94	22.58
10-14 Yıldır İstanbul'da Olan	22.34	18.75
15-19 Yıldır İstanbul'da Olan	21.39	17.13
20 + Yıldır İstanbul'da Olan	17.83	16.08

Kaynak: Akın, 1973; Gündüz, 1973; Okay, 1973; Penbeci, 1973; Güven, 1974; Öztürk, 1974; Ayan, 1975; Köyatası, 1975; Kümbetoğlu, 1975; Özyıldırım, 1975; Tandoğmuş, 1975; Uçar, 1975; Kahyaoglu, 1976).

Ortalamalar Kastamonu'luların Sivas'lılardan daha ileri yaşlarda iç göçe katıldıklarını göstermektedir. Her iki grup için de, 0-4 yıldır İstanbul'da olmak, iç göçlere yeni katılmak anlamına gelmektedir. Bu bağlamda medyan yaşlara bakınca, son yıllarda göç yaşının arttığı görülmektedir. İnsanlar kendilerinden önce iç göçlere katılanlardan daha ileri yaşlarda göç etmeyi tercih eder olmuşlardır. Türkiye'nin büyük oranda iç göçlere katılan illerinden Kastamonu ve Sivas farklı yöreleri temsil edip, farklı özellikler sergilemektedir. Bu arada diğer illerden göç edenler nasıl bir eğilim içindedir, bunun yeterince bilindiği de söylenemez. İstanbul, Ankara vb. merkezler dışında kalan ikinci, üçüncü derece büyüklükteki kent merkezlerinde ve kasabalardaki durum daha az bilinmektedir. Ortalamalar zaman içinde değişme eğilimini de net bir şekilde ortaya koymaktadır. Yapılması gereken, araştırma sonuçlarının aktüel tutulmasıdır.

Göçle ilgili farklı grupları konu alan araştırma sonuçlarına bakıldığında, başka ilginç noktaların ortaya çıkacağını söyleyebiliriz. Örneğin; değişik meslek gruplarına mensup kişilerin göç yaşları ve diğer özellikleri farklarla dolu bir tablo sergilemektedir. Sivas Hafik Çalucu Köyü'nden İstanbul'a gelip hamam işleten veya çalışamı olanların memleketi terk yaşları 16.3'lük bir ortalamaya (mdn) işaret etmektedir

(Özay, 1984). Trabzon'un Maçka İlçe merkezinden İstanbul'a gelip yorgancılık yapanlar ise memleketlerini ortalama 12.9 yaşında (mdn) terk ettiklerini beyan etmişlerdir (Macur, 1986). Maçka İlçesi'nin Sevinç Köyü'nden İstanbul'a gelerek aynı işi yapan 45 sanatkar üzerinde yapılan araştırmada ise memleketi terk yaşı 11.7 (mdn) olarak bulunmuştur (Değirmenci, 1986). Bir başka meslek grubu araştırmasına konu olan otomotor ve torna çalışanları ise göçe ilk katıldıklarında yaşlarının ortalama 11.7 (mdn) olduğunu söylemişlerdir. Her iki meslek dalına mensup kişilerin ayrı ayrı göçe başlama mdn yaşları hesaplandığında ise, tornacıların (12.1) otomotor çalışanlarından (11.3) biraz daha ileri yaşlarda İstanbul'a geldikleri gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bir başka ilginç nokta da, her iki meslek grubunda çalışanların meslekteki mevkileri itibariyle, usta, kalfa ve çırak olarak sınıflandırıldığında, göçe başlama mdn yaşları ustadan çırağa doğru küçülen değerler ortaya koymaktadır (Saran, Akkayan, 1987:353).

Bu başlık altında son olarak şunlar söylenmelidir. Göçe katılanların göçe başlama ortalama yaşlarının küçüklüğü, meslekler arası fark ve benzerlik, bunlardaki zamana bağlı değişim vb. gerçekler üzerinde ciddi bir şekilde durulması gereken konulardır. Yorum, genelleme ve ilişki kuran yaklaşımları gerçekleştirecek araştırmacıları bu başlıklar beklemektedir. Güvenilir, yeterli ve ayrıntılı veriye bağlı genellemeler, bunlara dayalı hayatı destekleyen projelerle kuşkusuz mutluluk getirecektir.

İÇ GÖÇLER VE MEDENİ HAL

İç göçlere katılanların medeni durumlarıyla ilgili özellikler, bu değişkenle yer değiştirme hareketi arasında ciddi bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Teorik olarak, kişilerin göç eylemine katılmaları için, belli bir yaş sınırlaması olamaz. Kişi ailesine veya başka bir kişiye bağlı olarak göçe herhangi bir yaşta katılabilir. Evlilik ise, bazı kabile kültürlerinde rastlanılan örnekler dışında hayatın ilk yıllarında kolay kolay gerçekleşmez. Birbirinden farklı merkezlere oturabilecek bu iki eylem, Türkiye'de yakın bir ilişki sergilemektedir. İç göçlerin, ekonomik sıkıntıların aşılmasında bir alternatif olması, evli kişilerin statüleri gereği bu problemi çözme mesuliyetini daha fazla hissetmeleri nedeniyle, iç göçlere evlilerin daha fazla katılmaları tabiidir, şeklinde bir çıkarım yapılabilir. Ancak bu, bazı araştırmalarda ortaya çıkan; zaman içinde iç göçlere evli olarak katılanların gittikçe oranlarının artması gerçeğini açıklamaya yetmeyecektir (Sencer, 1979:190-192).

İstanbul'a göç eden Kastamonu ve Sivaslılarla yapılan çalışmalar da söz edilen eğilimi doğrulamaktadır (Tablo 2).

Kastamonu ve Sivaslılar genel olarak % 50'nin üzerindeki bir ihtimalle iç göçlere evli olarak katılmaktadırlar. Kastamonuluları Sivaslılarla karşılaştırınca, Kastamonuluların bu eğilimi daha fazla destekledikleri ortaya çıkmaktadır. Her iki gruptan İstanbul'a göç edenlerin ortak yönleri ise, zaman içinde daha fazla evli olanın bu eylem içinde yer almaya başladığıdır. Sayılar, 20 ve daha fazla yıl önce İstanbul'a gelenlerin her iki grupta da yaklaşık üçte bir oranında evli olduğunu, son beş yıl içinde gelenlerin ise % 80-90'lık bir oranla bu statüdeki kişilerden oluştuğunu göstermektedir. Şimdi bu kompozisyonun çıplak gözle görünmeyen bir yorumunu yapalım.

Tablo 2: Kastamonu ve Sivas'tan İstanbul'a Göç Eden Hane Başkanı Erkeklerin Memleketlerini Terk Ettikleri Sırada Evli Olma Oranı.

	Kastamonu			Sivas		
	N	n	%	N	n	%
Genel Toplam	626	396	63.3	408	211	51.7
0-4 Yıldır İstanbul'da Olan	113	99	87.6	65	54	83.1
5-9 Yıldır İstanbul'da Olan	148	100	67.6	113	65	57.5
10-14 Yıldır İstanbul'da Olan	145	88	60.7	74	37	50.0
15-19 Yıldır İstanbul'da Olan	88	58	65.9	57	22	38.6
20 + Yıldır İstanbul'da Olan	132	51	38.6	99	33	33.3

Kaynak: Akın, 1973; Gündüz, 1973; Okay, 1973; Penbeci, 1973; Güven, 1974; Öztürk, 1974; Ayan, 1975; Köyatası, 1975; Kümbetoğlu, 1975; Özyıldırım, 1975; Tandaçgüneş, 1975; Uçar, 1975; Kahyaoglu, 1976).

Göçün kaynak noktası olan köy, insan sayısı sınırlı, homojen, kitle iletişim araçlarından etkilenmenin büyük boyutlarda olmadığı, para kullanma ve kazanma olanakları belli olan, sosyo-kültürel bir çevredir. Göç eden kişiler büyük oranda bu topluluk içinde yaşamak için sosyalleşmiş ve kültürelize edilmişlerdir. Kent adeta köyün karşıtıdır. Buraya yabancı olanlar için tehlikelerle doludur. Örneğin; İstanbul'da küçük yaşta suçluların % 66.9'u bu il'e dışarıdan gelenlerdir ve geldikten hemen sonra (bir iki yıl içinde) suç işlemişlerdir (Saran, 1968:52). Kentte, akraba, memleketli, hemşehri vb. uyum mekanizmaları kullanılmadığında hata payı yükselmektedir. Kente göç ederek arzu edilmeyen durumlarla karşılaşan kişiler acı çekmekte, kendileri kadar bağlantılı oldukları kök toplulukları da bunu hissetmekte, köy için de bu kişiler kayıp anlamına gelmektedir. Zamanla bu tür olayların frekanslarının artması, köyü bu kan

kaybını önlemek için çare bulmağa zorlamıştır. Sonuçta köy göç yaşını yükseltip, evli ve aileli göç göndermeğe başlayarak kendi hesabına ortaya çıkan aksaklıkları ince bir üslupla düzeltmeye çalışmaktadır (Akkayan, 1986b:198-199). Gerçekten göç deneyimi fazla olan yerlerde, göç yaşının yukarı çekilmesi, gençlik yıllarının ataklığı ile hata yapma ihtimaline karşı evlilik gibi kişiyi ihtiyatlı olmaya zorlayan bir sorumluluk verilmesi, bir bölge insanının seçtiği bu yolu, deneyim arttıkça diğer yörenin de gerçekleştirmesi hafife alınmayacak bir başarıdır.

İÇ GÖÇLER VE DİĞER BULGULAR

Bir makale içinde iç göçler konusunu her yönüyle kaplamak olanaksızdır. Yapılan araştırmaların sonuçları da, alışılmış genel bir bakış açısının varlığını göstermektedir. En azından kişileri, ayrıntıda farkların olduğuna değil de, bir yörede saptananların başka yerlerle paylaştıkları özelliklerin fazlalığına yöneltme eğilimindedir. Bu nedenle yukarıda, araştırmaların ortak bulgularından başlıklar sunarken bu noktaya dikkat çekmek üzere bir anlatım düzeni benimsenmiştir. Yalnız bulguların vardığı noktalar değil, onların ötesinde görülmesi gerekenlere, işaret edilmeğe çalışılmıştır. İç göçlerle ilgili tüm noktalar aktarılamayacağı için de, örnek olabilecek en temel özellikler üzerinden mesaj vermek hedeflenmiştir. Bundan sonra da, değinilmesi gereken birkaç özellik daha kaplanarak, sorunun genel çerçevesi tamamlanacaktır. Burada değinilecekler ise, yazım kurallarının belirlediği 25 sayfalık sınırı fazla aşmamak için daha da özet bilgiler olacaktır.

Cinsiyet, yaş, medeni hal gibi; eğitim düzeyi, doğum yerinin bölgesi ve idari yapısı, meslek, göç edenin hanesindeki statüsü vb. birçok özellik, üzerinde tek tek durulması gereken başlıklardır. Ancak birkaç cümle ile bunlar hakkında özet bilgiler sunarsak, şunları söyleyebiliriz. Göçün seçici mekanizması göç edenlerin en az okur-yazar olmasını istemektedir. Daha fazla kurumsal eğitim her zaman iç göçlerde avantaj olmaktadır. Batı illeri ve göç veren kırsal ünitelerin yakınlarındaki yerlerden olmak da hareketi kolaylaştıran etmenlerdendir. Zirai deneyim dışında, kentsel alana uyum sağlayacak bir meslek veya beceri de dinamizmi arttırmaktadır. Genelde, köydeki göç veren hanelerde hane başkanlarına göre evli erkek çocuk statüsündeki kişiler, bu eylemi başlatmaktadırlar.

Türkiye'de iç göçte katılanlar birinci planda İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli vb. merkezleri hedef almaktadır. Genel Nüfus Sayımı verilerine göre (1990), iç göç hareketine katılan yaklaşık her on kişiden altısı adı geçen merkezlere yönelmekte, her üç kişiden biri de İstanbul'a

gelmektedir. İç göç modelinde, nüfusun kaynak noktasından (köylerden) doğrudan büyük merkezlere akma eğilimi çok güçlüdür. İnsanlar bir ara deneyim geçirmeden büyük kentlere akmayı başarmaktadır (Tablo 3). Bu yapının değişme eğiliminde olduğu da bir gerçektir.

Kastamonu ve Sivas'tan İstanbul'a göç edenlerin zaman içinde göç modelinde kademelenme eğilimi açıkça bu genellemeyi doğrulamaktadır. Önceleri doğrudan göç etmeyi isteyenler, son yıllarda başka alternatifleri denemeyi programlarına almaktadır. Yer değiştirme deneyimi kişileri yüreklendirdiği gibi, yeni kaynaklar bulma ve yaratma gücü de burada rol oynamaktadır. Kademeli göçe katılanların değiştirdikleri yer sayısı da zaman içinde artarak çeşitlenme eğilimi göstermektedir. Henüz bu farklı yaklaşım gelişim aşamasındadır, ancak hızla artacaktır. Kademeli göçleri konu edinen çalışmalar sayıca artarak, bu konuda birçok eksikliği dolduracaktır.

Tablo 3: Kastamonu ve Sivas'tan İstanbul'a Göç Eden Hane Başkanı Erkeklerin Memleketlerini Terk Ettikten Sonra Doğru İstanbul'a Gelme Oranı.

	Kastamonu'dan			Sivas'tan		
	N	n	%	N	n	%
Genel Toplam	626	538	85.9	408	376	92.2
0-4 Yıldır İstanbul'da Olan	113	85	75.2	65	57	87.7
5-9 Yıldır İstanbul'da Olan	148	125	84.5	113	101	89.4
10-14 Yıldır İstanbul'da Olan	145	129	89.0	74	68	91.9
15-19 Yıldır İstanbul'da Olan	88	78	88.6	57	56	98.2
20 + Yıldır İstanbul'da Olan	132	121	91.7	99	94	94.9

Kaynak: Akın, 1973; Gündüz, 1973; Okay, 1973; Penbeci, 1973; Güven, 1974; Öztürk, 1974; Ayan, 1975; Köyatası, 1975; Kümbetoğlu, 1975; Özyıldırım, 1975; Tandoğmuş, 1975; Uçar, 1975; Kahyaoglu, 1976).

Türkiye'de iç göçlere katılanların önemli bir kısmı daha iyi ekonomik olanaklar bulmayı hedeflemektedir. Gerçekten geçim sıkıntısı insanları alıştıkları çevreden kopmaya zorlamaktadır. Geçim sıkıntısı ve buna dayalı itici güçlerin yanında; daha iyi yaşam şartları ve refah gibi çekiciliğin göç etmeni olarak ön plana çıkması da söz konusudur.

Kastamonu ve Sivas'tan göç edenlerin önemli sorunu iyi ekonomik olanaklara erişmektir (Tablo 4). Her dönemde bu temel problem en önemli başlık durumundadır. Bunun gölgesinde kaybolan, zaman içinde artma eğiliminde olan geçim ekonomisi düzeyindeki problemleri aşan nedenler de gelişmektedir. Yer değiştirme uzmanlığına erişenler bu kanalı

çeşitli konularda yeterli bulmadıkları düzeyleri geliştirmek için kullanılmaktadır. Bu eylemleri için yetkiyle yeni yeni organizasyonlar oluşturmakta ve onları işletmektedir. Bu konuda, yöresel farklar olmakla birlikte, kilometrelerce uzaktan göç edeceği yerde işini hazırlamayanların başarısı sanırım anlatılmak istenenleri yeterince açıklamaktadır. Göç edip, iş bulduktan sonra, gecekondular yaparak veya diğer yollarla ev sahibi olmak en büyük idealdir. Bunlar gerçekleştiğinde; başarının inanılmaz tadı alınmış, gelecek nesiller için garantilenmiş daha iyi gelecek sağlanmıştır. Kuşkusuz yaşanan bu eşsiz iç göç deneyiminin her anı sosyo-kültürel araştırma bütüncü altına alınarak incelendiğinde gözle görülmeyen eşsiz ince düşünce ürünleri görülecek ve değişkenler arası ilişkiler belirlenecektir.

Tablo 4: Kastamonu ve Sivas'tan İstanbul'a Göç Eden Hane Başkanı Erkeklerin Memleketlerindeki Geliri Geçimlerine Yetmeyenlerin Oranı.

	Kastamonu			Sivas		
	N	n	%	N	n	%
Genel Toplam	626	545	87.1	408	336	82.4
0-4 Yıldır İstanbul'da Olan	113	92	81.4	65	46	70.8
5-9 Yıldır İstanbul'da Olan	148	135	93.1	113	61	82.4
10-14 Yıldır İstanbul'da Olan	145	88	60.7	74	37	50.0
15-19 Yıldır İstanbul'da Olan	88	74	84.1	57	49	86.0
20 + Yıldır İstanbul'da Olan	132	113	85.6	99	87	87.9

Kaynak: Akın, 1973; Gündüz, 1973; Okay, 1973; Penbeci, 1973; Güven, 1974; Öztürk, 1974; Ayan, 1975; Köyatası, 1975; Kümbetoğlu, 1975; Özyıldırım, 1975; Tandoğmuş, 1975; Uçar, 1975; Kahyaoglu, 1976).

SONUÇ

Bu çalışmanın Türkiye'de iç göçlerle ilgili tüm sorunları kapsamak gibi bir iddiası yoktur. Böyle bir yaklaşım ancak uzun bir zaman içinde, geniş bir ekiple, ciltler dolusu bir aktarımla yapılabilir. Türkiye'de böyle bir organizasyona ihtiyaç olduğunu da söylemek yerinde olacaktır. Hiç olmazsa iç göçlerle ilgili belirli konu başlıkları saptanarak, zaman içinde gerçekleştirilecek bir araştırma ve yayın politikası oluşturulmalıdır. Bunu çeşitli bakanlıklar, yerel yönetimler, yerel dernekler vb. birçok kuruluş finanse edebilir ve araştırma birimleri desteklenebilir. Kuşkusuz elde edilen sonuçlar ışığında, geleceğe yönelik çıkarımlar, ayakları yere basan politikalar oluşturulur. Bu yolda harcanacak para, daha ekonomik ancak vasıflı yaşam anlamına gelecektir.

İç göçler sosyo-kültürel-ekonomik alternatif olarak kırdan kente doğru bir hareket olarak doğdu, ancak sonuçta, sosyal sistemin bir parçası haline geldi. Bu yapıyı şekillendiren siyasi ve idari kararlar ise yeterince alınmadı. Yaşanan krizleri köylerini küçülterek atlatmaya çalışanlar, modern ders kitaplarında ve hükümet programlarında yer alan "Küçülme Politikasının Esasları" nı mı, uygulamaktaydılar? Evet, iç göç deneyimine sahip olanların hayatları, daha iyi gelecek için ip uçlarıyla dolu olarak, yararlanmayı bilenleri beklemektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N., Keleş, R., Penninx, R., Van Renselaar, H., Van Velzen L., Yenisey. 1976 **Göç ve Gelişme**. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İskan ve Şehircilik Enstitüsü, Ankara.
- Akın, Y. 1973 **Kastamonu'lu Ailelerin İstanbul'a Göçü, Göç Sebepleri Ve İstanbul'daki Sosyal Durumlarının Araştırılması**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- Akkayan, T. 1971 "Türkiye'de İller Arası Göçler" **İ.Ü. Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Dergisi**, (1):59-85.
- Akkayan, T. 1979a **Göç ve Değişme**. İstanbul Üniversitesi Yayın No. 2573, İstanbul.
- Akkayan, T. 1979b "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Kürsüsü Tez Çalışmaları ve Tezlere Ait Bibliyografya (1964-1976)" **İ.Ü. Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Dergisi**, (3):93-122.
- Akkayan, T. 1986a "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Kürsüsü Tez Çalışmaları ve Tezlere Ait Bibliyografya (1977-1982)" **İ.Ü. Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Dergisi**, (4):273-287.
- Akkayan, T. 1986b "Eğitim, Göç ve Güvenlik" **İ.Ü. Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Dergisi**, (4):169-202.
- Akkayan, T. 1990 **Osmaneli Değişen Bir Anadolu Kasabası**. İstanbul Üniversitesi Yayın No. 3583, İstanbul.
- Antay, A.S. 1987 **İstanbul İli Yorgancılar Esnafında Kademeli Göçler**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).

- Arı, O. 1960 Bulgaristanlı Göçmenlerin İntibakı 1950-1951 Senelerinde Bulgaristan'dan Tehcir Edilen Türk Göçmenlerinden Yalnız Bursa'da Hürriyet Mahallesi ve İstanbul'da Taşlıtarla'da İskan Edilenlerin İntibakı İle İlgili Sosyolojik Problemler. Rekor Matbaası, Ankara.
- Ayan, İ. 1975 Sivas'tan İstanbul'a Göç Eden Ailelerin Göç Nedenleri ve İstanbul'daki Sosyo-Ekonomik Durumları. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- Çakır, S. 1991a "Elazığ'da Kentleşme ve Gecekondu Sorununa Genel Bir Bakış" Z. Erdoğan, İ. Kış ve İ. Öner (Eds): Fırat Üniversitesi Fırat Havzasının Sosyal Kültürel ve Ekonomik Kalkınması Sempozyumu, (7-9 Nisan 1988 Elazığ) Bildiriler, sf. 503-516, Elazığ.
- Çakır, S. 1991b "Giresun'da Kentleşme ve Kentsel Yerleşmelerin Kademelenmesi" Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler), 5(2):151-180.
- Değirmenci, L. 1986 İstanbul İli Yorgancı Esnafının Sosyo-Ekonomik Kültürel Yapıları. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- Ener, İ. 1986 İstanbul İli Yorgancı Esnafının Sosyo-Kültürel Yaşantısı Üzerine Bir Araştırma. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- Erdentuğ, N. 1969 "Türkiye Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri" Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, (4):27-58, Ankara.
- Erk, H. 1989 Almanya'dan Gelen Öğrencilerin Göç Nedenleri Sosyo-Kültürel Yapıları ve Uyum Sorunları. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- Fındıkoğlu, Z.F. 1964a Türkiye'de İslav Muhacirleri. 1962-1963 Ders Yılı Sosyoloji Konferansları. İstanbul Üniversitesi Yayın No:1057, İstanbul.
- Fındıkoğlu, Z.F. 1964b Türkiye'den Rusya ve Amerika'ya Göç Eden İslav Muhacirleri. 1963-1964 Ders Yılı Sosyoloji Konferansları. İstanbul Üniversitesi Yayın No:1057, İstanbul.

- Genel Nüfus Sayımı 1980 Daimi İkametgaha Göre İç Göçler. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayın No: 1124, Ankara.
- Genel Nüfus Sayımı 1985 Daimi İkametgaha Göre İç Göçler. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayın No: 1381, Ankara.
- Genel Nüfus Sayımı 1990 Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayın No: 1616, Ankara.
- Gökçe, B. 1971 Gecekondu Gençliği. Hacettepe Üniversitesi Yayın No: C-15, Ankara.
- Gündüz, M. 1973 Kastamonu'dan İstanbul'a Gelen Ailelerin; Aile Yapıları, Şehir-Köy İlişkileri, Memleketteki Durumları Konusunda Bir Araştırma. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- Güven, O. 1974 Cerrahpaşa Hastanesi'nde Çalışan Bir Kısım Kastamonu'lunun İstanbul'a Göçü, Göç Nedenleri ve İstanbul'daki Sosyal Durumları. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- Haddon, A.C. 1941 Kavimler Muhacereti. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Neşriyatı No: 1, Ankara.
- Hart, C. 1978 Zeytinburnu Gecekondu Bölgesi. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Kahyaoglu, H. 1976 İstanbul'a Sivas'tan Göç Etmiş Ailelerin Sosyo-Ekonomik-Kültürel Yapıları. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- Kartal, K. 1978 Kentleşme ve İnsan. Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayın No: 175, Ankara.
- Kartal, K. 1983 Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme. Yurt Yayınevi, Ankara.
- Kasdan, L. 1970 "Introduction" R.F. Spencer (Ed): *Migration and Anthropology*. Seattle and London: The University of Washington Press.
- Kiray, M. 1964 Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Şehir Kasabası. Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

- Kırımlı, Y. 1994 **Köyde Sosyal Organizasyon ve Sıhri Hısımlık İlişkileri (Etiler)**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Köyatası, S. 1975 **Sivaslı Ailelerin İstanbul'a Göç Nedenleri, Göçü, Sivas'taki ve İstanbul'daki Yaşantıları**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- Kurucu, T. 1964 **Zeytinburnu Gecekondularının Kuruluşu ve Usta Teşkilatları**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- Kümbetoğlu, B. 1975 **Sivas'tan İstanbul'a Göç Edenler**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- Macur, N. 1986 **Maçka'lı Yorgancılar**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- Okay, F.T. 1973 **Kastamonu'dan İstanbul'a Göç Eden 100 Ailenin Göç Nedenleri, Sosyo-Kültürel Durumları ve Aile Yapılarını İnceleyen Bir Araştırma**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- Öngör, S. 1959 "Türkiye'de Dahili Muhaceret Hakkında" **Türk Coğrafya Dergisi**, (18-19):101-111.
- Öngör, S. 1961 "1950-1955 Devresinde Türkiye'de İç Göçler" **Türk Coğrafya Dergisi**, (21):63-71.
- Özay, A. 1984 **Sivas Hafik Çalucu Köyünden İstanbul'a Göç**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- Öztürk, Y. 1974 **Kastamonu'lu Ailelerin İstanbul'a Göçü, Göç Sebepleri ve İstanbul'daki Sosyal Durumları**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- Özyıldırım, N. 1975 **Sivas'tan İstanbul'a Göç Eden Ailelerin Göç Nedenleri ve İstanbul'daki Sosyo-Ekonomik Durumları**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).

- Penbeci, K. 1973 **Kastamonu'lu Ailelerin İstanbul'a Göç Sebepleri ve İstanbul'daki Sosyal Durumlarının Araştırılması**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- Saran, N. 1968 **İstanbul Şehrinde Polisle İlgili Olan Onsekiz Yaşından Küçük Çocukların Sosyo-Kültürel Özellikleri Hakkında Bir Araştırma**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 1362, İstanbul.
- Saran, N. 1984 **Köylerimiz**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 3222, İstanbul.
- Saran, N. 1985 **Çağlayan: İstanbul'un Bir Gecekondü Bölgesinin Tarihi ve Gelişimi**. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, (12):17-33, Ankara.
- Saran, N. 1986 "Göç ve Kentleşme" **İ.Ü. Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Dergisi**, (4):155-168.
- Saran, N., Akkayan, T. 1988 **Çalışan Gençliğin İşbaşında Eğitimi Çıracılık, Kalfalık, Mesleğe Yönelme Sorunları**. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Sencer, Y. 1979 **Türkiye'de Kentleşme**. Kültür Bakanlığı Yayın No: 345, Ankara.
- Sirman ve Eralp. 1988 "Pamuk Üretiminde Aile İşletmeleri" Ş. Pamuk ve Z. Toprak (Eds): **Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-2000)**. Yurt Yayınları, 209-231, Ankara.
- Sürücü, E. 1972 **Adana Kozan Kazısı Bucak Köyünün Ekonomik Durumu ve Köydeki Sosyal Hayat**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- Şenyapılı, Ö. 1978 **Kentleşen Köylüler**. Milliyet Yayın A.Ş. Yayınları: Milliyetten Seçmeler Dizisi, No:19.
- Tandaçgüneş, Y. 1975 **Sivas'tan İstanbul'a Göç Eden Ailelerin Sosyo-Ekonomik Durumu**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- Tatlıdil, E. 1989 **Kentleşme ve Gecekondü**. Ege Üniversitesi Yayın No: 47, İzmir.

- Tuğaç, A., Yurt, İ., Ergil, G., Sevil, H. 1970 Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması Rapor I. Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No: 860, Ankara.
- Tuna, K. 1981 Yurt Dışına İşçi Gönderme Olayının Sosyolojik Eleştirisi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2869, İstanbul.
- Tuna, K., Coşkun, İ., Tüfekçioğlu, H. 1989 Türkiye'de Sosyolojinin 75. Yılı (1914-1989). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, İstanbul.
- Tunçdilek, N. 1967 Türkiye'de İskan Coğrafyası. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 1283, İstanbul.
- Tümertekin, E. 1968 Türkiye'de İç Göçler. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 1371, İstanbul.
- Tümertekin, E. 1972 "Türkiye'de Kademeli Göçler" İ.Ü. Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Dergisi, (1):47-57.
- Türkdoğan, O. 1971 Malakanlar'ın Toplumsal Yapısı. Atatürk Üniversitesi Yayın No: 137, Erzurum.
- Türkdoğan, O. 1974 Yoksulluk Kültürü Gecekonduların Toplumsal Yapısı. Atatürk Üniversitesi Yayın No: 336, Erzurum.
- Uçar, A. 1975 Sivashlı Ailelerin İstanbul'a Göç Nedenleri ve İstanbul'daki Sosyal Durumlarının Araştırılması. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- Yasa, İ. 1969 Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No: 270, Ankara.

